

Niekoľko slov k medievistickému výskumu cirkevných dejín v slovenskej historiografii

MICHAL ŠEBEŇA

Šebeňa, Michal: Some words to medieval research of church history in Slovak historiography

This contribution is a short review of movements in Slovak church historiography. It started to free itself from the bonds of confessionalism and other problems in stages. In spite of many significant problems in research on medieval church history, number of scientific institutions is still growing up. However, this field of research is a domain of uncountable group of historians. Editing of monographs is still behind in comparison with neighbouring countries. A new sources books dealing with medieval church which were published in last four years prove to the intensity of scientific work in this area. The article is completed by a list of chosen scientific projects, which were done in Academia and chosen scientific institutions.

Key words *Ecclesiastical History * Medievalistics * Slovak Historiography*

Contact *Univerzita Komenského v Bratislave, sebena.michal@gmail.com*

Bilancovaniu doterajšieho výskumu cirkevných dejín sa v slovenskej historiografii venovala len okrajová pozornosť. Táto skutočnosť predstavuje značnú disproporciiu v súvislosti s nárastom počtu bádateľov cirkevných dejín v posledných dvoch desaťročiach. Ucelená bilancia výsledkov bádania, ktorá by poskytla kvalifikovaný pohľad na predmet danej špecializácie je tak aj naďalej deziderátom slovenskej historickej vedy. Túto absenciu síce čiastočne zmiernujú prehľady a návrhy perspektív výskumov, reflektujúcich najmä domácu „ponovembrovú“ tvorbu,¹ no oba typy spracovaní majú iba obmedzenú výpovednú hodnotu a predstavujú skôr kalendárium, než čiastkovú analýzu.

Po roku 1989 došlo k značnému rozvoju slovenskej historiografie a tiež k výraznému posunu v štúdiu cirkevných dejín. Pred tým, ako sa budeme venovať prezentovaniu cirkevno-historiografickej tvorby posledných dvoch decénií, však načrtnem okolnosti, ktoré vplývali na utváranie a formovanie vedeckého výskumu cirkevných dejín na Slovensku.

¹ SLIVKA, M.: Doterajšie poznatky z dejín a kultúry kresťanstva na Slovensku (4.–15. stor.). In: *Korene európskej civilizácie*. Studia Archaeologica Slovaca Mediaevalia 3–4, 2000–2001. Bratislava 2001, s. 23–24; CHALUPECKÝ, I.: Problematika cirkevných dejín Slovenska. In: POTEŇA, M. (ed.): *P. Michal Lacko, S. J. : Život a dielo : Zborník referátov na vedeckej konferencii v Košiciach 19. a 20. marca 1992*. Košice 1992, s. 151–156; CHALUPECKÝ, I.: Stav a potreby výskumu cirkevných dejín na Slovensku. In: FANO, Š. (ed.): *Slovenské dejiny v dejinách Európy : Vedecké kolokviium Bratislava 26.–27. novembra 1996*. Bratislava 1997, s. 113–118; LOPATKOVÁ, Z.: Výskum slovenských cirkevných dejín : Stav a perspektívy. *Studia Historica Tyrnaviensia* 2, 2002, s. 140–141; MÚČSKA, V.: Niekoľko poznámok k súčasnosti slovenskej medievistiky. In: DOLEŽALOVÁ, E. – NOVOTNÝ, R. – SOUKUP, P. (eds.): *Evropa a Čechy na konci stredoveku : Sborník příspěvků venovaných Františku Šmahelovi*. Praha 2004, s. 449–458.

Keďže Slovensko bolo až do roku 1918 súčasťou Uhorska, prvé práce z cirkevných dejín z pera autorov slovenského pôvodu sú zároveň súčasťou uhorskej historiografie. Až do druhej polovice 19. storočia bola slovenská vzdelanostná – a do značnej miery aj politická – elita tvorená predovšetkým katolíckym a evanjelickým klérom. Ich erudícia, jazyková príprava a schopnosť pracovať s pramenným materiálom bola tak úzko spätá s cirkevným prostredím, jej archívnymi zbierkami a knižnicami. Aktivity kléru na tomto poli preto suplovali slovenskú profesionálnu historiografiu, ktorá sa zrodila v podstate až po založení Univerzity Komenského v Bratislave, z ktorej vzišla prvá generácia profesionálnych historikov.² Inštitucionalizácia a profesionalizácia historickej vedy na Slovensku niesla so sebou rozšírenie publikačnej činnosti a lepšiu organizáciu výskumu. Okrem periodík a publikácií vydávaných Univerzitou Komenského uverejňovanie prác z oblasti cirkevných dejín zabezpečovali aj náboženské spolky – katolícky Spolok sv. Vojtecha a evanjelický *Tranoscius*, pričom miera odbornosti jednotlivých príspevkov bola pomerne rôznorodá. K uvedeným inštitúciám sa po roku 1919 pripojila aj Matica slovenská, ktorej Historický odbor začal postupne zohrávať čoraz významnejšiu rolu vo výskume cirkevných dejín a podieľal sa na zvyšovaní vedeckých štandardov v publikačnej činnosti.³ Odklon od tradičných postupov 19. storočia a aplikovanie vedeckej kritiky spôsobili upúšťanie od konfesionalizmu a apologetickej úlohy prác. Vzhľadom na politické a spoločenské pomery v novej republike ostal výskum cirkevných dejín obmedzený iba na malú skupinu bádateľov. Napriek tomu slovenskí historici práve v tomto období publikujú prvé zásadné výsledky vedeckého výskumu, v ktorých sa ukazuje aj potenciál pre ďalšie bádanie. Nástup totality v roku 1948 však na dlhé obdobie prerušil slobodný výskum v oblasti cirkevných dejín. Vzťah nového režimu k jednotlivým konfesiam, najmä ku katolíkom, bol odmietavý, rovnako ako postoj ku spracovaniu väčšiny cirkevno-historických tém. Výnimkou bola téma husitstva. Spracúvali ju predovšetkým českí autori, no venovali sa jej aj viacerí slovenskí historici (B. Varsík, P. Ratkoš, O. Šimek a iní).⁴ Okrem zdôrazňovania revolučnej a sociálnej stránky husitského hnutia bol výber témy úzko prepojený aj s preferovaním spoločných momentov a väzieb v dejinách Čechov a Slovákov. Preto treba vtedajšie tézy o významnom vplyve husitského hnutia na rozvoj národného hnutia na území Slovenska (ktoré sa nepotvrdili) vnímať v rámci kontextu doby, v ktorej diela vznikali.

Špecifické postavenie v cirkevno-historickej spisbe mala už od konca 19. storočia cyrilometodská tradícia a udržuje si ho až po súčasnosť. Možno tu hovoriť o istých vlnách, ktoré so sebou prinášali zvýšenú popularitu cyrilometodskej či veľkomoravskej témy. Výber konkrétnej témy zvyčajne závisel od požiadavky z politických kruhov. Napriek odlišným módnym trendom politického života, zámer „objednávateľov“ zostal vždy rovnaký – a to vyzdvihnutie národnej svojbytnosti. Aj preto je cyrilometodská tradícia veľmi úzko spätá s procesom etablovania slovenského etnika v štátotvornom a integračnom procese. Tento stav nezmenili ani totalitné režimy. V období 1939–1945 bola táto idea aj súčasťou oficiálnej štátnej ideológie a tradície a čiastočne sa jej zmocnil aj komunistický režim, i keď namiesto duchovnej zložky dával do popredia svetskú. Možno hovoriť o zvýraznení „vše-

² Viac: CSÁDER, V.: *História a súčasnosť Univerzita Komenského v Bratislave 1919–2000*. Bratislava 2000, s. 67–75.

³ Podrobnejšie: HUDEK, A.: *Cirkevné dejiny v slovenskej historiografii v rokoch 1918–1938*. In: MAČALA, P. – MAREK, P. – HANUŠ, J. (eds.): *Cirkve 19. a 20. století ve slovenské a české historiografii*. Brno 2010, s. 126–136.

⁴ LYSÝ, M.: *Slovenská a maďarská historiografia k husitským dejinám*. *Medea : Studia Mediaevalia et Antiqua* 10, 2006, s. 158–161.

slovanskej i československej tradície“ spätej so spoločnou štátnosťou, predobrazom ktorej bola Veľká Morava. Ani bývalý režim tak nemohol označiť cyrilometodskú tradíciu ako neoprávnenú.⁵ Oživená bola najmä pri výročiach v roku 1963 a následne aj v roku 1985.⁶ Spracovanie veľkomoravskej tematiky bolo v neposlednom rade výsledkom sústredených výskumov v histórii, lingvistiky, právnej vede i archeológii, ktoré svoje výsledky prezentovali v približne rovnakom čase. Bibliografický prehľad prác by bol obširny, preto sa obmedzím na vymenovanie najvýznamnejších historikov (P. Ratkoš, R. Marsina, M. Kučera, J. Kútnik, M. Lacko, A. Bagin), archeológov (B. Chropovský, A. Ruttkay, T. Štefanovičová) a jazykovedcov (J. Stanislav, R. Krajčovič, J. Doruľa).

Veľkomoravsko-cyrilometodská tematika bola kontinuálne spracovaná aj naďalej, prevažne formou čiastkových štúdií. Okrem domácej produkcie sa aktívne na spracovaní témy podieľal aj zahraničný exil. Napriek tomu, že práca viacerých predstaviteľov exilu, najmä z cirkevných kruhov, bola zameraná najmä na informovanie domáceho obyvateľstva o dianí vo svete, exhortáciu do aktívneho života veriacich skrze motívy svätcov, ani výskum historických tém neostal v úzadí.⁷ S nástupom 80. rokov došlo k postupnému odklonu od spracovania tematiky. Monografie vydané v osemdesiatych rokoch predstavujú skôr zavŕšenie dlhodobšieho výskumu jednotlivých autorov.⁸

Okrem vyššie zmienených tematických okruhov, ktoré spájali vo výskume viacero bádateľov cirkevno-historickej problematiky, nemožno nájsť inú spoločnú tému, ktorá by výraznejšie pútala pozornosť. Výskum cirkevných dejín bol u jednotlivcov skôr podružným, nakoľko priority v bádani určovali vedecké inštitúcie riadiace sa, samozrejme, vládnuou ateistickou ideológiou. Výskum bol preto prioritne zameraný na hospodárske a sociálne dejiny. Preto napríklad publikované poznatky o dejinách cirkevnej správy, jej fungovaní a vplyve na spoločenský život, sú roztrúsené po jednotlivých monografických spracovaniach. A mnohé cenné rukopisy ostali zamknuté v písacích stoloch, alebo sa z nich stali interné materiály vedeckých inštitúcií.⁹ Viaceré z nich, no zďaleka nie všetky, boli vydané po roku 1989.

Pokiaľ ide o editovanie prameňov k dejinám Slovenska, tak vzhľadom na krátku tradíciu vedeckého slovenského dejepisectva a absenciu štátno-politickej podpory, v porovnaní s okolitými krajinami značne zaostávalo. Drobné pramenné príspevky boli síce vydávané už koncom 19. storočia, no pramene sa publikovali najmä vo forme príloh iných prác (D. Rapant, V. Chaloupecký). V tridsiatych rokoch 20. storočia sformulovaný projekt diplomáta Márie Opočenskej-Jeršovej stroskotal. Potreba vytvoriť vlastnú modernú edíciu prameňov sa napĺňala len veľmi pomaly. Okrem náročného výskumu prispela k jej

⁵ MARSINA, R.: Cyrilometodská tradícia na Slovensku. *Studia Historica Tyrnaviensia* 5, 2004, s. 34–35.

⁶ Pri oboch výročiach boli vydané zborníky zostavené z príspevkov českých a slovenských autorov. Pozri: PITOŇÁK, J. – SLOBODA, J. (eds.): *Veľká Morava a naša doba*. Bratislava 1963; CHROPVSKÝ, B. – POU-LÍK, J. a kol. (eds.): *Veľká Morava a počátky Československé štátnosti*. Praha – Bratislava 1985. K exilovým prácam patrí ročenka *Slovak Studies 3: Cyrillo-Methodiana*, 1963.

⁷ Značná pozornosť cyrilometodskému výskumu a tiež stredovekým cirkevným na území Slovenska, medzi inými, bola venovaná v časopise *Slovak Studies*, ktorý vydával Slovenský ústav Cleveland – Rím. Prispievateľmi boli slovenskí intelektuáli žijúci v exile.

⁸ MARSINA, R.: *Metodov boj*. Bratislava 1985.

⁹ TROCHTA, J.: *Zoznam cirkevných miest Slovenska, zostavený podľa pápežských účtovných registrov o desiatkoch zaplatených užívateľmi cirkevných benefícií v 14. storočí* (19 rukopisov vyhotovených v rokoch 1964–1976; rukopis je uložený v Historickom ústave Slovenskej akadémie vied). Ako interná pomôcka a nepredajná tlač ostala práca HUDÁK, J.: *Patrocinia na Slovensku*. Bratislava 1984.

oneskoreniu aj komunistická moc, vďaka ktorej práce Richarda Marsinu niekoľko rokov ležali na stole vydavateľa.¹⁰ Podobné ťažkosti boli spojené aj s vydaním registára z pera Vincenta Sedláka, konkrétne jeho druhej časti.¹¹ Priaznivejšia situácia bola v Čechách, kde jednotlivci v stranickom aparáte, ktorí mali dosah na vydávanie publikácií, neboli až tak primitívne fundamentalistickí.¹² Vytvorenie katalógov, ako aj edícií dokumentov pochádzajúcich z archívov cirkevných inštitúcií, bolo v slovenských pomeroch vytesnené výskumom osídlenia a mestskou problematikou. K zásadným prácam v tomto smere patrí spracovanie výsadných listín miest a mestečiek na území Slovenska, obsahujúce, samozrejme, aj údaje k cirkevným dejinám.¹³ V prípade katalógu písomností mesta Banskej Bystrice sú vzťahy mesta a cirkvi v zastúpení len okrajovo.¹⁴ Kdesi tu možno ukončiť stručný prehľad vydaných prác o prameňoch k stredovekým cirkevným dejinám Slovenska. Prezentácia jednotlivín z cirkevnej proveniencie v rámci štúdií, či už „in extenso“ alebo vo forme regist predstavovala v danej dobe „prieходnejšiu cestu“ ako prezentovať nové objavy. Opomenúť však nemožno ani tvorbu archívnych pomôcok a tiež spracovania k archívom cirkevných organizácií a koncepčný návrh správy a organizácie cirkevných archívov. Jedným dychom však musíme dodať, že mali dosah len na úzky okruh bádateľov.¹⁵ Aj v tomto prípade možno pozorovať odlišnosť produkcie českej a slovenskej historiografie v rámci spoločného štátu. V nemalej miere pritom zohrala zásadnú úlohu odlišná tradícia historického výskumu v oboch krajinách, keď tá česká je podstatne dlhšia a bohatšia, no rozhodujúci vplyv na to mala predsa len aktivita stranických a štátnych orgánov, ktoré skrze svoje nástroje určovali smer výskumu a stanovili jeho mantinely.

Záujem o monasteriologický výskum, hoci nie v pravom zmysle slova, sa začal objavovať s lokálnym archeologickým výskumom cirkevných architektur. Práce z daného obdobia prezentujú predovšetkým archeologicko-umenovedný výskum umiestnený do historických súvislostí konkrétnej lokality. Historická časť prác vychádza predovšetkým zo starších maďarských diel a slovenských prác z 30. rokov 20. storočia. Ich prínos spočíval predovšetkým v podstatnom rozšírení základných poznatkov a vo verifikácii údajov.

Z hľadiska syntetických diel zostali neprekonané Špirkove *Cirkevné dejiny* z roku 1943.¹⁶ Nepočtené tituly z tejto oblasti doplnili skriptá *Cirkevné dejiny* 1., 2. (1969) ako aj *Vybrané*

¹⁰ MARSINA, R. (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, 1. Bratislava 1971; TENŽE (ed.): *Codex diplomaticus et epistolaris Slovaciae*, 2. Bratislava 1987.

¹¹ SEDLÁK, V. (ed.): *Regesta diplomatica nec non epistolaria Slovaciae*, 1–2. Bratislava 1980–1987; TENŽE: Slovenská historiografia k dejinám Slovenska v stredoveku. *Historický časopis* 39, 1991, č. 4–5, s. 388–398.

¹² HLEDÍKOVÁ, Z.: České církevní dějiny středověku od r. 1945. In: JAN, L. (ed.): *České církevní dějiny ve druhé polovině 20. století: Sbornik příspěvků ze sekce církevních dějin na VIII. sjezdu českých historiků v Hradci Králové ve dnech 10.–12. září 1999*. Brno 2000, s. 23–25.

¹³ JUCK, L. (ed.): *Výsady miest a mestečiek na Slovensku (1238–1350)*. Bratislava 1984.

¹⁴ MATULAY, C. (ed.): *Mesto Banská Bystrica: Katalóg administratívnych a súdnych písomností*, 1–2: (1020) 1255–1536. Bratislava 1980.

¹⁵ BOKESOVÁ, M.: Vieryhodné miesta, vznik, vývoj a pôsobnosť. *Archivní časopis* 3, 1953, č. 1–4, s. 163–167; ŽUDEL, J.: Archívy hodnoverných miesta na Slovensku. Tamtiež 11, 1961, č. 2, s. 70–78; referát Ivana Chalupického prednesenom na odbornom seminári archivárov Slovenska 8. 12. 1972: CHALUPECKÝ, I.: Archívy katolíckej cirkevnej správy na Slovensku. *Slovenská archivistika* 27, 1992, č. 1, s. 14–29.

¹⁶ ŠPIRKO, J.: *Cirkevné dejiny*, 1. Turčiansky sv. Martin 1943. Viac o dobovom kontexte: HUDEK, A.: c. d., s. 134–135. Pozri tiež: HUDAČEK, M.: Teologické pluralitné smery a ich premietanie do interpretácií slovenskej histórie po roku 1945. In: MAČALA, P. – MAREK, P. – HANUŠ, J. (eds.): c. d., s. 315–326.

kapitoly z cirkevných dejín (1973) od Antona Bagina. V hojnej miere sa využívali aj práce českých autorov J. Kadleca, R. Řičana a tiež A. Molnára.¹⁷

Matéria od ktorej sa mohol odraziť výskum po roku 1989 teda ani zďaleka nepredstavovala ideálnu základňu pre oživenie bádania v oblasti stredovekých cirkevných dejín. Zároveň nemožno tvrdiť, že ponovembrová slovenská historiografia začala so štúdiom cirkevných dejín na „zelenej lúke“. Od svojich počiatkov až do súčasnosti nesie na svojich pleciach niekoľko javov, ku ktorým patrí snaha vyrovnáť sa starším a rozvinutejším okolitým historiografiám, disponujúcim početnými základnými prácami, rozrastajúcimi sa edíciami prameňov a v neposlednej miere aj výrazne lepším personálnym a finančným zabezpečením. Rozdiely sa prejavujú markantnejšie pri rozvoji špecializácie a nasadení informačných technológií. K efektívnejšiemu napredovaniu v rozvoji slovenskej historiografie bráni nízky stupeň spolupráce a vzájomného kontaktu medzi jednotlivcami a vedeckými kolektívami. Pozitívnym impulzom v rozvoji medzinárodnej spolupráce sú najmä početné vedecké konferencie. Zvýšiť počet medzinárodných vedeckých projektov je jedna z ciest akou možno kvalitatívne ovplyvniť smerovanie bádania.

Otázky uchopenia predmetu cirkevných dejín, metodológie a plánovaného koncentrovaného výskumu sú vo všeobecnosti na pokraji záujmu historikov. Isté náznaky snáh o prekonanie toho stavu možno pozorovať v málopočetných prácach.¹⁸ Posledné desaťročie 20. storočia charakterizoval aj proces hľadania vhodnej metodológie pri výskume a prezentácii cirkevných dejín. Neujasnenosť metodológie u bádateľov často nahrádzala zvýšená miera entuziazmu. Preto niektoré diela z tohto obdobia môžu dnes pôsobiť kontroverzne. Príznačná „explózia“ krátkodochých prác, vydávaných často s dobrým, no často aj so zjavným komerčným úmyslom, sa pokúšala nasýtiť záujem o dlho potierané a nanovo objavované témy. Nové impulzy pre ďalší výskum vzišli z konferencií *Dejiny a kultúra rehoľných komunít* (Trnava 1993), *Korene Európskej civilizácie* (Bratislava 2000) a *Kresťanstvo v dejinách Slovenska* (Bratislava 2000).¹⁹

Napredovanie v bádani posilnil formujúci sa multidisciplinárny výskum. Najvýraznejšie sa tento vplyv prejavil v spolupráci histórie s archeológiou a dejinami umenia, doplnenými o literárnu vedu, knihovedu, či teológiu. Medievistické bádanie sa okrem tradičných tém o dejinách cirkevných inštitúcií rozrástlo o výskum každodennosti, rôznych foriem zbožnosti. Jedným dychom však možno dodať, že prevažná časť výskumu je sústredená na základné spracovania prameňov, vývoj a fungovanie cirkevnej organizácie a monasteriológiu. Nové trendy sa objavujú pozvoľne, prevažne u mladšej a strednej generácie historikov. Tento stav je spôsobený zmenami v organizácii historického výskumu v rámci vysokých škôl a vedeckých pracovísk.²⁰ Akokoľvek pozitívne pôsobí štatistický údaj o pôsobení 9 univerzít na Slovensku, kde prebieha výučba historických disciplín, intenzívny

¹⁷ HLEDÍKOVÁ, Z.: c. d., s. 26–36.

¹⁸ Pozri poznámku č. 1.

¹⁹ Podrobnejšie: LOPATKOVÁ, Z.: c. d., s. 137–148; ŠEBEŇA, M.: Miesto stredovekých cirkevných dejín v slovenskej historiografii po roku 1989. In: *Pontes ad Fontes : Cirkevní dějiny ve světle pomocných věd historických* (sborník v tlači). Srov. tiež ŠIMONČIČ, J. (ed.): *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku : príspevky na II. sympóziu o cirkevných dejinách Slovenska na Trnavskej univerzite 15.–16. októbra 1993*. Trnava 1994; UNGER, J.: Konferencie „Korene európskej civilizácie“ v Bratislave. *Vlastivedný věstník moravský* 52, 2000, č. 2, s. 195–196; KAMENICKÝ, M.: Konferencia o kresťanstve v dejinách Slovenska v Bratislave. *Historický časopis* 49, 2001, č. 1, s. 176.

²⁰ Do výskumu sa aktívne zapájajú aj neziskové organizácie a novovzniknuté centrá. Viac k organizácii vedeckého výskumu *Pontes ad Fontes* (v tlači).

a organizovaný výskum cirkevných dejín stredoveku prebieha len na Trnavskej univerzite. Rozvoju výskumu napomáha vzájomné prepojenie činnosti univerzity a Slovenského historického ústavu v Ríme pri Trnavskej univerzite, vďaka ktorému sa oživila tradícia kritického vydávania prameňov. Úzka skupina medievistov, menovite Vincent Sedlák (†20. január 2009)²¹, Richard Marsina a Vladimír Rábik sa zaslúžili o založenie edičného projektu orientovaného na výskum prameňov vatikánskeho archívu s názvom *Monumenta Vaticana Slovaciae* (MVS).²² K výberovej edícii prameňov k cirkevným dejinám mal prispieť projekt *Miscellanea Ecclesiastica Nitriensia*, ktorý mal postupne sprístupniť najvýznamnejšie pramene z Nitrianskeho diecézneho archívu.²³ Pre úplnosť uvádzame tiež pramennú edíciu *Pramene k dejinám Slovenska a Slovákov*, ktorú možno využiť ako pomôcku i keď nie je primárne orientovaná na cirkevné dejiny.²⁴

Početnosťou dominujú najmä zborníkové práce vyhotovené pri rozličných životných a dejinných jubileách jednotlivcov a cirkevných inštitúcií. Tematické zborníky odrážajú rýchlosť doby v ktorej žijeme a majú hodnotu ako celok. Jednotlivé príspevky obvykle prinášajú súhrn a prehĺbenie dovtedajších znalostí doplnené o nový pohľad. Niektoré obsiahlejšie príspevky predstavujú istý predstupeň k málopočetným monografickým spracovaniam, vo väčšine prípadov sa však strácajú v bezpočte tematickej pestrosti príspevkov. Mnoho cenných štúdií, materiálov a jedinečných poznatkov sa stráca v množstve príležitostných zborníkov s malým nákladom, ktoré tvoria takmer vždy výstup vedeckých grantov, čím sa okruh recipientov značne znižuje. Obmedzeným prienikom poznatkov na domácej scéne a v zahraničí môže zamedziť paralelné vyhotovenie zborníkov digitálnej a tlačenej podobe.

Najväčšej pozornosti sa dostalo spracovaniu dejín rádov a rehoľných spoločenstiev.²⁵ Pôsobenie komunít zachytávajú početné štúdie, ale monografie a zborníky sa objavujú len ojedinele.²⁶ K významným prácam o cirkevných inštitúciách – konkrétne o Bratislavskej kapitule patria monografické spracovania a štúdie Miriam Hlavačkovej a Juraja Šedivého

²¹ Po smrti Vincenta Sedláka sa k projektu pripojil Miloš Marek.

²² MVS predstavuje prvú slovenskú kritickú edíciu prameňov k cirkevným dejinám vôbec! Doteraz vyšli už: SEDLÁK, V. (ed.): *Monumenta Vaticana Slovaciae*, 1: *Rationes collectorum pontificiorum in annis 1332–1337*. Trnava – Rím 2008; RÁBIK, V. (ed.): *Monumenta Vaticana Slovaciae*, 2: *Registra supplicationum ex actis pontificum Romanorum res gestas Slovaca illustrantia 1: 1342–1415*. Trnava – Rím 2009; MAREK, M. (ed.): *Monumenta Vaticana Slovaciae*, 3: *Registra Vaticana ex actis Clemetis papae VI. res gestas Slovaca illustrantia*, 2: 1342–1415. Trnava – Rím 2010.

²³ S polutovaním možno zhodnotiť zastavenie projektu a ukončenie spolupráce medzi autormi a biskupským úradom. Aj preto v edícii vyšiel len jeden zväzok: ĎURČO, M. – NEMEŠ, J. (ed.): *Miscellanea Ecclesiastica Nitriensia*, 1 : *Quellen zur Geschichte des Bistums Neutra*. Krakov 2007. Napriek určitej ambivalencii vzhľadom na koncepciu a výslednú prezentáciu publikácie v kruhoch odborníkov, predstavuje počin zostavovateľov posun v sprístupnení dôležitých dokumentov jednej z najstarších cirkevných ustanovizní.

²⁴ Edícia ponúka vybrané preklady originálnych prameňov z celého obdobia stredoveku, často publikované prvykrát. Publikácie sú doplnené poznámkovým aparátom, sprievodným komentárom, prehľadným kalendárom a v neposlednom rade pre čitateľa priazlivou obrazovou prílohou nakoľko hlavným cieľom bolo sprístupnenie najvýznamnejších prameňov odbornej a širšej verejnosti a tak pokryť biele miesta v historiografii.

²⁵ ŠIMONČIČ, J. (ed.): *Dejiny a kultúra rehoľných komunít na Slovensku : Príspevky na II. sympóziu o cirkevných dejinách Slovenska na Trnavskej univerzite 15.–16. okt. 1993*. Trnava 1994; KOŽIAK, R. – MÚCSKA, V. (eds.): *Rehole a kláštory v stredoveku*. Banská Bystrica – Bratislava 2002; prehľadové práce: BABJAK, J.: *Rehole a kongregácie na Slovensku*. Trnava 1998!; KVASNIČKOVÁ, J.: *Rehole včera a dnes vo svete i u nás*. Bratislava 1995.

²⁶ HOMZA, M. a kol. (ed.): *Stredoeurópske kartúzy v rodine kartuziánskej rehole*. Levoča – Salzburg 2008; HUNČAGA, R.: *Františkáni v Bratislave v rokoch 1238–1950*. Bratislava 2009; HUNČAGA, P. G.: *Historické štúdie k dejinám dominikánov*. Bratislava 2008.

ho.²⁷ Výberovo boli spracované aj dejiny Spišského prepoštva.²⁸ Syntetické medievistické diela predstavujú v slovenskej historiografii skôr výnimku, podobne ako prínosná práca Vincenta Múcsku o cirkevných reformách.²⁹ K tradičným spracovaniam svätcov, o ich vplyve na náboženský život či vlastnom kulte, pribudli spracovania o fenoméne svätosti.³⁰ Zárodok budúceho syntetického spracovania témy náboženských bratstiev by mohli naznačovať mnohé čiastkové štúdie, ktoré nadviazali na novšie trendy zo zahraničia. Výskum cirkevnej správy je doposiaľ značne torzovitý, napriek prvému ucelenejšiemu spracovaniu, ktoré vzišlo z Trnavskej univerzity.³¹ Vzhľadom na stupeň rozpracovanosti tejto problematiky výskumu, by v nasledujúcich rokoch azda mohla už byť spracovaná systematická syntéza cirkevnej správy Slovenska, ktorá predstavuje značné deziderátum. Cirkevné dejiny obohacuje tiež muzikologický a jazykovedný výskum liturgických rukopisov.³² Epigrafický výskum má v posledných rokoch tiež predpoklad poodhaliť nové skutočnosti. Nepochybne k najzávažnejším poznatkom dospel archeologický výskum, ktorý predstavuje značnú hybnú silu v tomto smere.³³ Široko koncipovaný multidisciplinárny výskum však nemožno dopredu preceňovať, len trpezlivo počkať na (ne)využitie značného potenciálu ktorým disponuje.

V budúcnosti by sa mal rozvinúť predovšetkým dlhodobejší intenzívny a systematický výskum v rámci vedeckých kolektívov. V súčasnosti možno hovoriť predovšetkým o výskume jednotlivcov, ktorý vo forme osobnej sondy prezentujú podnetné výsledky. Vzťahy a súvislosti slovenských stredovekých cirkevných dejín bude treba reflektovať minimálne v uhorskom kontexte. Nevyhnutným sa ukazuje prehĺbenie širšej spolupráce a tiež rešpektovanie špecifickej interpretácie medzi rôznymi vednými odbormi participujúcimi na výskume. Prelomiť mlčanie, prípadne pretvoriť kuloárne reči na tvorivú vedeckú diskusiu však bude iste náročné.

27 HLAVAČKOVÁ, M.: *Kapitula pri Dóme sv. Martina : Intelektuálne centrum Bratislavy v 15. storočí*. Bratislava 2008; ŠEDIVÝ, J.: *Mittelalterliche Schriftkultur im Pressburger Kollegiatkapitel*. Bratislava 2007.

28 HROMJÁK, L. (ed.): *Z dejín Spišského prepoštva : Zborník z medzinárodnej konferencie pri príležitosti 800. výročia prvej známej písomnej zmienky o Spišskom prepoštvu*. Spišské Podhradie 2010.

29 MÚCSKA, V.: *Uhorsko a cirkevné reformy 10. a 11. storočia*. Bratislava 2004.

30 KOŽIAK, R. (ed.): *Svätec aj jeho funkcie v spoločnosti*, 1. Bratislava 2006; KOŽIAK, R. (ed.): *Svätec aj jeho funkcie v spoločnosti*, 2. Bratislava 2006; ŠKOVIERA, A.: *Svätí slovanskí sedempočetníci*. Bratislava 2010; HOMZA, M.: *Mulieres suadentes : Presviedčajúce ženy : Štúdie z dejín panovníckej svätosti v strednej a východnej Európe v 10.–13. storočí*. Bratislava 2002; KOŽIAK, R. – NEMEŠ, J. (eds.): *Kresťanstvo v časoch sv. Vojtecha*. Krakov 2009; BUGAN, B.: *Svätý Bystrík*. Bratislava 2007.

31 RÁBIK, V. a kol. (eds.): *Vývoj cirkevnej správy na Slovensku*. Krakov – Trnava 2010.

32 NEMEŠ, J.: *Nitriansky kódex a jeho posolstvo : Aachen – Óbuda – Nitra : Kodex von Neutra und seine Botschaft. Aachen – Alt-Ofen – Neutra*. Prešov 2006; ADAMKO, R. – VESELOVSKÁ, E. – ŠEDIVÝ, J.: *Spišský antifonár*. Ružomberok 2008.

33 PIETA, K. a kol. (eds.): *Bojná Hospodárske a politické centrum nitrianskeho kniežatstva*. Nitra 2006.